

УДК 371

*Москальов Б.Г., Москальова Н.П.,
м. Харків, Україна*

ГУМАНІТАРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОЇ ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ

Стратегічним завданням освіти є формування розвиненої людини, яка має бути не тільки високоосвіченим професіоналом, але і носієм загальнолюдських цінностей, національно-культурних норм і традицій, суб'єктом і творцем сучасного культурного середовища. Проект Національної доктрини розвитку освіти в Україні, який визначає стратегію і тактику розвитку сфери освіти, передбачає поступовий перехід від репродуктивної, авторитарної освіти до освіти інноваційного, гуманістичного типу. Одним із основних стратегічних завдань Національної доктрини є зміна формули освіти „освіта на все життя” на формулу „освіта протягом всього життя” [1, с. 2]. Реалізація цього завдання можлива через впровадження нових підходів до планування, організації та проведення навчального процесу. Гостро встає питання подолання вузько прагматичного ставлення (професійна підготовка має займати пріоритетне місце у виховному процесі) до проблеми виховання особистості. Необхідно орієнтувати освіту в напрямку формування творчої, суспільно-активної особистості, необхідно всіляко зберігати і підтримувати наявний потенціал суспільно-гуманітарних наук, особливо в технічних ВНЗ.

Якісне викладання циклу гуманітарних дисциплін саме в технічних ВНЗ стає одним із факторів забезпечення національної ідентичності, формування позитивного іміджу нашої країни на міжнародній арені, виховання майбутнього покоління на позитиві із історії нашої країни. Проте, на жаль, відношення до навчальних дисциплін у вищій школі, які формують світогляд підрастаючого покоління, не відповідає викликам сьогодення. Зокрема, хотілося б звернути увагу на важливість соціально-політичних дисциплін не тільки для формування громадянина сучасної України, а і для майбутньої політичної еліти.

Позитивно, що Академія педагогічних наук України в останні роки звертає постійну увагу на проблеми виховання гармонійно розвиненої особистості. В значній кількості наукових публікацій піднімаються питання подолання технократичного мислення як студентів, так і управлінського складу вищої освіти, впровадження принципу оптимізації у навчальний процес. Освіта повинна збільшувати свій гуманістично-духовний потенціал з метою запобігання духовно-соціальної катастрофи нашого суспільства. Академік В.Андрущенко у своїй статті „Умови та напрями інноваційного розвитку освіти” відмічає глибокий розрив між політикою і інтелектом, наукою: „Слід визнати, що в Україні сформувалась когорта політиків, які відповідають вимогам часу, здобули пев-

ний досвід державотворчої діяльності. Гірше справи з інтелектом. Як і в перші роки після проголошення незалежності він залишається мало затребуваним. Політики, які приймають рішення, більшою мірою покладаються на себе, аніж на фахівців-науковців. Залучення інтелекту до державобудівничого процесу має частковий характер” [1, с. 5]. В своїй статті автор виділяє основні умови реалізації моделі інноваційного розвитку освіти. Автор вказує, зокрема, на те, що в сфері гуманітарного пізнання всебічного осмислення потребують, зокрема, глобалізація та інформаційна революція, сучасні міграційні процеси, етнонаціональні та релігійні чинники світової динаміки тощо. Глибокого аналізу потребує процес, найближчі та віддалені наслідки розпаду колишнього СРСР та блоку соціалістичної співдружності, розширення НАТО, присутність його військових угруповань у конфліктних регіонах світу. Новітнього прочитання потребує всесвітня історія, а для України – історія розвитку українського етносу з найдавніших часів і до наших днів. Парадоксально, але факт, витоки української нації та культури, історичні етапи державотворення, герої і демони українського політичного процесу значною мірою залишаються у царині „проблематичного бачення” й, як правило, за межами навчального процесу [2, с. 9]. Автор звертає увагу на необхідність поглиблення філософсько-світоглядного освоєння світу, перш за все через освоєння новітніх методологій. Зокрема, плюралістичної методології соціального пізнання..., осмислення духовності як рівнозначного чинника (поряд із матеріальним) соціального поступу, нового розуміння соціальної природи, сутності та призначення держави, громадянського суспільства, ринкових трансформацій суспільного виробництва, демократичних процесів, суспільних інтересів тощо [2, с. 9]. Знайомство з системою і програмами викладання суспільно-гуманітарних наук в українських університетах, на його думку, дозволяє зробити висновок про те, що інновації, запропоновані сучасною наукою, в них ледь проглядаються. Він пропонує провести загальноукраїнську нараду з питань викладання суспільних наук, уточнити і доповнити колишню Концепцію гуманітарної освіти, яка була затверджена Міністерством освіти і науки України у 1996 році, а у структурі міністерства слід організувати окремий гуманітарно-виховний Департамент чи відділ [2, с. 10].

М.Михальченко розглядає вищу освіту як фактор цивілізаційного визначення і ідентифікації молоді; звертає увагу на те, що до цього часу в Україні система цінностей і пріоритетів формується. На його думку, скорочення ж обсягу соціально-гуманітарних предметів стало засобом гальмування процесів становлення сучасного світогляду молоді та активізації її ідейно-політичної позиції. „Цивілізаційне визначення майбутнього України здійснюють не штучні „майдани”, мітинги пенсіонерів проти НАТО..., не бійки депутатів у Верховній Раді або в органах місцевого самоврядування, а цивілізаційне визначення нашої молоді, в першу чергу, студентської” [3, с.29].

Стратегічним напрямом освітньої політики України є комплексна і глибока модернізація системи освіти, яка повинна відповідати етапу постіндустріального та інформаційного розвитку суспільства, враховувати ризики, які впливають перш за все із особливостей глобалізації та перспектив впровадження принципів Болонської освіти, відмови від технократичної моделі навчання. Проте останнім часом процес гуманізації та гуманітаризації технічної освіти істотно загальмувався. Мають зміни в питомій вазі гуманітарних дисциплін, змінюється кількість аудиторних годин, зменшується кількість спецкурсів, скорочуються штати викладачів. Негативну роль відіграв наказ Міністерства освіти і науки України від 9 липня 2009 року „Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента”.

Звичайно, наслідки такого кроку з боку держави будуть досить плачевні. Небезпечним є те, що, по-перше, процес демократичного розвитку країни, процес демократизації і в широкому і у вузькому значеннях буде згорнуто, тому що сама демократія неможлива без підвищення політичної і, взагалі, соціальної, громадянської активності людей, без формування громадянського суспільства, без активної громадянської позиції підростаючого покоління. А це можливо зробити тільки шляхом науковим, формуючи політичну культуру на принципах системності, науковості, наступництва. В молодіжному середовищі поширюється політичний нігілізм, що свідчить про безпорадність органів державної влади у справі забезпечення прав і свобод громадян. Хоча більшість молодих людей демократично налаштовані і значна частина студентської молоді визначає політичний режим в Україні як більш-менш демократичний], значна частина опитаних не бачить реальних можливостей захистити свої права в Україні в теперішній час і своє майбутнє пов'язує з виїздом в інші країни; по-друге, значних трансформацій у зв'язку з цим зазнає сама політична система суспільства: значно прискориться процес олігархізації влади, громадяни будуть відчужені від участі у владних структурах, політична еліта зможе відкрито маніпулювати свідомістю громадян, підміняти державні і національні інтереси своїми приватними майновими інтересами, згортання демократії неодмінно приведе до зміни іміджу країни на міжнародній арені.

У системі вищої освіти України спостерігається тенденція зростання кількості студентів у вищих навчальних закладах. Порівняно з початком 90-х років чисельність студентів в Україні зросла в півтора рази. Підвищення якості освіти відповідає Національній доктрині розвитку освіти України, яка визначена національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, і повинна відповідати як міжнародним правам, так і вимогам законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту. Кожний десятий студент України навчається у Харкові, який залишається лідером в Україні за показником концентрації студентів у навчальних закладах, що, з одного боку, вимагає додаткових зусиль регіональної державної адміністрації на розробку заходів

розвитку вищої освіти, а з іншого, дозволяє підвищити можливості запровадження спільних проєктів на міжвузівському рівні. Звичайно, модернізаційна трансформація вищої освіти України не може здійснюватися хаотично, „наосліп”. В центрі освітньої реформи повинна бути людина та її майбутнє. „На чолі українського варіанту модернізації ставиться що завгодно – стабільність гривні, політична стабільність, приватизація, вільний ринок, але не конкретна людина, її потреби й інтереси, її здоров’я і відтворення” [3, с.32].

Значну роль у формуванні майбутньої еліти країни відіграють важливі державні програми такі як „Реабілітовані історією. Харківська область”, в реалізації якої приймають участь автори статті. Участь в цій програмі працівників освіти, істориків дозволяє більш плідно використовувати результати наукового дослідження, виховувати студентство в напрямку поваги до свого минулого. Серія „Реабілітовані історією” розширює історичний світогляд молоді знайомить їх з багатьма представниками державного управління, науки, культури, які були незаслужено викреслені з нашої історичної пам’яті. Вона виконує і більш загальне завдання – гуманізацію освіти, свідчить про перевагу демократичних цінностей. Студентам прищеплюється повага до свобод і прав людини, розуміння унікальної цінності людської особи, її індивідуальності. Програма сприяє формуванню у студентів стійкого неприйняття тоталітаризму, придушення свободи, псевдо колективізму. Проблема ця досить актуальна в наш час. На цьому наголошував і Міністр освіти і науки, молоді та спорту Д. Табачник у своїй статті «Возвращение в современность. К новой государственной политике в сфере образования». Оцінюючи ситуацію в гуманітарній освіті, яка склалася останніми роками, він відмічає: „У вузах йшли тихі, але від цього ніскільки не менш огидні репресії проти інакомислячих – „ретроградів” та „п’ятої колони”. Як відомо, інтелектуали залишали Україну не тільки з причин матеріального характеру, а і в силу неприйняття доморощеного „мугабізму”, що захоплював кафедру за кафедрою” [4, с.С4].

В нашому університеті викладається значний блок гуманітарних дисциплін. Серед кафедр університету значну вагу має створена у 1996 році кафедра ЮНЕСКО „Філософія людського спілкування”, філософії та історії України, викладачі якої працюють не тільки на денній та заочній формі навчання. При кафедрі працює філософська магістратура для студентів - п’ятикурсників та випускників вищих навчальних закладів. З 2008 року в нашому університеті започатковано викладання нової навчальної дисципліни „Україна в Європі і світі”. Це пов’язано з геополітичними проблемами, глобалізаційними, оцінкою місця та ролі України у світовому співтоваристві, актуальністю та реальністю євроатлантичних інтеграційних процесів для нашої країни. Мова йде не тільки про нове теоретичне осмислення проблеми, а і про здійснення широкої комплексної програми інформування студентів з питань євроатлантичної інтеграції, зовнішньополітичних пріоритетів. Програма навчального курсу передбачає

організацію та проведення круглих столів, лекцій, бесід, підготовку рефератів, доповідей студентів на практичних заняттях та в студентських наукових товариствах.

Таким чином, процес формування майбутньої технічної еліти нашої країни повинен враховувати особливості інформаційної епохи розвитку світової спільноти, розширювати рамки гуманітаризації технічної освіти, не скорочувати сферу політичної складової у навчальному процесі, оскільки це досить негативно може вплинути на сам процес демократичної трансформації політичної системи України. Звичайно, входження України в загальноєвропейський простір передбачає подальше вдосконалення форм та методів навчання у вищих навчальних закладах. Актуальним стає впровадження інноваційних вітчизняних, європейських і світових технологій: модульно - розвивального навчання, системної диференціації навчально-виховного процесу, рейтингової методики оцінки знань, кредитно-модульної системи організації навчального процесу тощо. Проте головним завданням вищої освіти залишається формування творчої, духовної особистості, яка свідомо буде вирішувати проблеми сучасності.

Важливу роль в справі виховання молодого покоління виконують музеї – культурно-освітні заклади різного напрямку - краєзнавчі, історичні, історико-художні, етнографічні, сільськогосподарські, промислові. В усіх цивілізованих країнах світу вони стали справжніми центрами історико-культурного виховання, збереження зв'язку поколінь, наукових пошуків, випробувань, впровадження інноваційних технологій. Правовою основою функціонування музеїв України є стаття 54 Конституції України, за якою „культурна спадщина охороняється законом. Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність...”, а також Закон України „Про музеї та музейну справу”.

Унікальною лабораторією збереження спадкоємності поколінь, історико-культурних традицій нашого навчального закладу є музей історії університету, якому у цьому році виповнилося 30 років. Музей історії ХНТУСГ імені Петра Василенка – невід'ємна частина університетського комплексу, метою роботи якого є підвищення якості підготовки фахівців, покращення навчально-виховної роботи в університеті, залучення студентської молоді до вивчення і збереження історико-культурної спадщини українського народу, формування освіченої розвиненої особистості та сприяння вихованню у неї патріотизму, любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей народу України.

Керівництво університету на чолі з ректором академіком Мазоренко Д.І. постійно піклується про поповнення музейного фонду. В новій експозиції музею, яка відкрита у 2005 р., основну увагу приділено персоналіям, мікро історії, місцю нашого університету в загальній історії країни. Експозиція музею

побудована за історико-хронологічним принципом і відображає найважливіші етапи розвитку ХІМЕСГ – ХДТУСГ- ХНТУСГ імені Петра Василенка.

Музей проводить таку роботу:

- організує науково - дослідницьку роботу по вивченню історичних етапів розвитку навчального закладу, внеску ВНЗ в становлення вітчизняної науки і техніки; до виконання цієї роботи активно залучається студентська мо-лодь, зокрема, через роботу студентських наукових гуртків;

- приймає активну участь у навчально-методичній роботі в університе-ті;

- працює над систематичним поповненням фондів музею шляхом про-ведення експедицій, історико-географічних розвідок, екскурсій, а також вико-ристовує інші шляхи комплектування, що не суперечать законодавству;

- здійснює облік музейних предметів, створює разом з адміністрацією необхідні умови для їх збереження;

- організує експозиційно-виставкову роботу через поповнення стаціо-нарної експозиції та проведення різноманітних виставок;

- організує та бере участь у районних, міських, обласних, всеукраїнсь-ких заходах;

- проводить освітньо-виховну роботу, яка здійснюється разом з гумані-тарними кафедрами, деканатами, Радою організації ветеранів університету, Комітетом у справах сім'ї, молоді та спорту, Радою студентського містечка університету;

- надає можливість використання матеріалів музею в навчально-виховному процесі та науково-дослідницькій роботі.

Чому це унікальна лабораторія? Та тому, що тільки тут студент може в повному обсязі познайомитися з історією свого навчального закладу, доторк-нутися до минулого, уявити складнощі, в яких відбувалося його становлення. Тільки в музеї можливо не тільки почути, але і побачити фото та документи тих викладачів, які навчали, передавали свій науковий та життєвий досвід. Музей допомагає відвідувачам відчути свою причетність не тільки до історії університету, а і до історії всієї країни, світового співтовариства. На прикладі досягнень багатьох поколінь наших викладачів і студентів музей виховує у молоді почуття гордості за свій ВНЗ .

Всі студентські групи першого курсу мають можливість прослухати оглядові екскурсії з історії університету, студенти старших курсів - тематичні екскурсії: „Видатні вчені ХІМЕСХ – ХНТУСГ ім. Петра Василенка”, “Наукові школи університету. Історія та сучасність”, “П.М.Василенко – видатний вче-ний в галузі с.-г. механіки”, „Студенти та викладачі ХІМЕСГ у Великій Вітчизняній війні”, „Інженерна еліта України”. Під час проведення екскурсій особ-ливу увагу звертаємо на складний процес становлення інституту механізації та електрифікації у Харкові у 30-ті роки.

Музей є організатором різноманітних виставок. Так, протягом 2008-2010 років були організовані виставки: „Харків та харків’яни. (Із фондів музею ХНТУСГ ім.П.Василенка)”, „Невідомі сторінки історії університету”, „Історія університету у випускних альбомах”, „Український рушник. Полтавська та Сумська області”.

Участь студентської молоді в науково-дослідній роботі музею дає можливість їм значно розширити знання про цікаві сторінки історії ВНЗ, видатних вчених рідного університету і м. Харкова, України в цілому, представників аграрної історії і культури інших країн. Наприклад, для багатьох із них було відкриттям, що визначні організатори та теоретики технічної модернізації США (А.Гарвуд, Г.Форд, Т.Кемпбелл) займалися благодійною діяльністю.

Музей здійснює консультативно-методичну допомогу викладачам нашого та інших ВНЗ м. Харкова, студентам при написанні реферативних робіт з історії України, історії рідного університету, історії Великої Вітчизняної війни, проблем студентського самоврядування. До речі, у студентській молоді викликає захоплення не тільки сухі цифри та документи про наукові досягнення вчених. Їх цікавить все – і матеріали про приватне життя науковців, і дані про родину, і особливості їх відпочинку та захоплення. Через ознайомлення студентської молоді з фондами музею, участь у науковій роботі, у зустрічах з видатними випускниками рідного ВНЗ формується особистість майбутніх представників інженерно-технічної та політичної еліти України. В стінах нашого університету навчалися в подальшому видатні викладачі, вчені, організатори науки і виробництва, керівники державних органів, парламентарі і дипломати.

В музеї регулярно проводяться виставки студентських рефератів з історії м.Харкова та інших населених пунктів України, історії університету, української символіки, виставки книг, присвячені подвигу нашого народу у Великій Вітчизняній війні, які написані нашими викладачами або випускниками (серед них: Турченко М.М. „Им в Харькове танк поручили вести”, Дворянский Е.М. „В огненном кольце”, Саушин Ф.С. „Хлеб наш солдатский”), фотовиставки, виставки документальних матеріалів „Невідомі сторінки історії університету: документи и матеріали”. Викладачі секції історії України та політології щорічно на базі музею проводять студентські наукові конференції під девізом „Наша мала Батьківщина”.

При музеї працює науково-пошукова група на чолі з професором Б.Г.Москальовим, яка досліджує історичне минуле навчального закладу, адже уже в перші десятиріччя своєї історії ВНЗ став справжнім центром наукових досліджень проблем сільськогосподарської механіки та інших галузей знань. Завдяки зусиллям групи дослідників були відтворені невідомі сторінки початкового періоду історії нашого ВНЗ, зокрема біографічні дані ініціаторів створення та керівників навчального закладу, багато видатних вчених зайняли відповідне місце в ряду учених ВНЗ, досліджені особливості навчально-

методичної та наукової роботи, особливості студентського життя.. При музеї працює науковий студентський гурток „Вивчаємо історію рідного університету”.

Значна робота була проведена музеєм у цьому році в рамках Всеукраїнського огляду музеїв історичного профілю навчальних закладів, присвяченому 65-річчю перемоги у Великій Вітчизняній війні. Ця робота проводилася спільно з іншими кафедрами, деканатами, Комітетом у справах сім’ї, молоді та спорту, Радою організації ветеранів та Студентською радою.

Була оголошена Акція „Історія Великої Вітчизняної війни в історії моєї сім’ї”. Студенти університету активно включилися в підготовку матеріалів з історії своїх родин в роки війни, підготовку наукових повідомлень на студентські конференції. Були відібрані роботи для 13 молодіжної історико-краєзнавчої конференції „Військове минуле рідного краю”, у травні 2011 р. проведено читацьку конференцію на базі музею „Мій край в роки Великої Вітчизняної війни”. Викладачами дисциплін „Ділова українська мова” Бабай Л.В, історії України Галушко В.П. та директором музею історії Москальовою Н.П. зібрано значний матеріал з означеної теми, який обробляється і готується до видання збірник найбільш яскравих студентських робіт з історії своєї сім’ї або населеного пункту під час Великої Вітчизняної війни.

Музей надає допомогу і консультації всім бажаючим. Співпрацює з бібліотекою, редакційно-видавничою групою „Реабілітовані історією. Харківська область”, енциклопедією „Харків”, газетами „Сільський інженер”, „Слово ветерана”, вченими України, шкільними закладами, музеями інших навчальних закладів. Директор музею історії була представлена на престижному в Україні конкурсі „Вища школа Харківщини – кращі імена”, нагороджена Почесною грамотою обласного сільгоспуправління Харківської облдержадміністрації, є членом Асоціації працівників музеїв ВНЗ м. Харкова. Активно працює по перетворенню музею в центр національно-патріотичного виховання студентської молоді.

Керівник науково-пошукової групи при музеї професор Москальов Б.Г. у 2010 році став переможцем Обласного конкурсу „Вища школа Харківщини – кращі імена” в номінації „Викладач гуманітарних дисциплін”. Тільки через різноманітні форми виховної роботи, щоденну працю кожного викладача по формуванню громадянської свідомості студентської молоді, бережливе відношення до свого історичного минулого можна виховати майбутню еліту нашої країни.

Список літератури: 1 Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті (проект). Міністерство освіти і науки України, Академія педагогічних наук України //Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Ч.1. – К., 2000. 2. *Андрущенко В.* Умови та напрями інноваційного розвитку освіти// Вища освіта України. – 2009. – №3. 3. *Михальченко М.* Вища освіта України як фактор цивілізаційного визначення молоді в контексті політичних реалій //

Вища освіта України. – 2009. – №1. 4. Табачник Д. Возвращение в современность. К новой государственной политике в сфере образования // Ежедневник «2000» - 2011. - №8.

Bibliography (transliterated): 1. Natsionalna doktrina rozvitku osviti UkraYini u HH stolltli (proekt). MInIsterstvo osviti I nauki UkraYini, AkademIya pedagogIchnih nauk UkraYini //Neperervna profesIyna osvIta: teorIya I praktika. Ch.1. – K., 2000. 2. Andruschenko V. Umovi ta napryami InnovatsIynogo rozvitku osviti// Vischa osvIta UkraYini. – 2009. – #3. 3. Mihalchenko M. Vischa osvIta UkraYini yak faktor tsivIlizatsIynogo viznachennya molodi v kontekstI politichnih reallI // Vischa osvIta UkraYini. – 2009. – #1. 4. Tabachnik D. Vozvrashchenie v sovremenost. K novoy gosudarstvennoy politike v sfere obrazovaniya // Ezhenedel'nik «2000» - 2011. - #8.

Б.Г. Москальов, Н.П. Москальова

ГУМАНІТАРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОЇ ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ

Розглядаються актуальні проблеми розвитку вищої освіти в контексті її інтеграції в єдиний європейський простір. Аналізуються тенденції та перспективи гуманітаризації вищої технічної освіти. Ключові слова: демократизація, Болонський процес, українська еліта, демократизація національної системи освіти, гуманітаризація освіти, національна безпека

Б.Г. Москалев, Н.П. Москалева

ГУМАНИТАРНАЯ СРЕДА ФОРМИРОВАНИЯ БУДУЩЕЙ ТЕХНИЧЕСКОЙ ЭЛИТЫ УКРАИНЫ

Рассматриваются актуальные проблемы развития высшего образования в контексте его интеграции в единое европейское пространство. Анализируются тенденции и перспективы гуманитаризации высшего технического образования. Ключевые слова: демократизация, Болонский процесс, украинская элита, демократизация национальной системы образования, гуманитаризация образования, национальная безопасность.

B.G. Moskalev, N.P. Moskaleva

HUMANITARIAN ENVIRONMENT IN SHAPING THE FUTURE OF

Urgent problems of higher education development in the context of its integration into united European educational space are analyzed. Tendencies and prospects humanization of higher technical education. Key words: Democratization, Bologna process, Ukrainian elite, Democratization of national educational systems's. Humanitarian education, National security.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2012